Nakladatel a zprostředkovatel Ignác Leopold Kober

Zuzana Urválková: *Tajemství úspěchu. Německojazyčná knižnice* Album *nakladatele Ignáce Leopolda Kobra v širších literárních souvislostech*. Brno, Host 2022. 384 strany.

V polovině 19. století sehrál při vytváření české jazykové kultury významnou roli nakladatel Ignác Leopold Kober. Vydával soudobé české spisovatele, ale také *Riegrův slovník naučný*, což mu vyneslo pověst „českého Brockhause". Jeho zásluhy byly v české literární vědě již opakovaně reflektovány, například Arne Novákem (1928/1936).

Rovněž Zuzana Urválková se ve své studii *Tajemství úspěchu* zabývá významem Kobrova nakladatelského podniku pro rozvoj literatury a knižní kultury v českých zemích, zároveň však klade důraz jinam, neboť zkoumá Kobrovo dílo na příkladu jeho německojazyčné knižnice *Album (für Welt und Leben)*. Jak již napovídá podtitul studie Zuzany Urválkové, má být tato knižnice zkoumána „v širších literárních souvislostech". Dle této zásady jsou v práci zohledněny různé aspekty. Patří mezi ně: Kobrův životopis (kap. 1); příčiny úspěchu Kobrovy knižnice *Album* (kap. 2); vydavatelské aktivity Kateřiny Jařábkové ve spolupráci s Kobrem (kap. 3); charakter románů v knižnici *Album* (kap. 4); první ročníky *Alba* (kap. 5); novela *Ein Mädchen aus dem Volke* Karla Gutzkowa (kap. 6); časopis *Kritische Blätter für Literatur und Kunst* a debata o realismu (kap. 7).

Jedna z hlavních tezí Urválkové stojí v protikladu k tradičnímu literárněhistorickému pohledu:

> „Kobrův literárněhistorický obraz českého vlasteneckého nakladatele, jak jej prezentují dějiny české literatury od počátku 20. století (srov. Novák 1936), odpovídá národně filologickému konceptu dějin české literatury, je však v rozporu s faktickým Kobrovým nakladatelským působením ve středoevropském kulturním prostoru, jehož přirozeným rysem byla vícejazyčnost vyplývající z mnohonárodnostního uspořádání habsburské monarchie. Němčina byla pro Kobra a jeho současníky plnohodnotným a přirozeným jazykem obchodní a literární komunikace a v mnohonárodnostní rakouské monarchii fungovala jako prostředkující článek mezi kulturami jiných národností.
>
> Vydávání německojazyčné produkce, byť konvenčního ražení s dominantní zábavnou a výchovnou funkci, neznamenalo pro Kobra nějakou nižší, přípravnou fázi nakladatelských aktivit, jejímž kýženým vrcholem by byla služba české literatuře." (s. 76n)

Toto zjištění se nezdá příliš překvapivé, neboť novější studie již vícekrát upozornily na to, že německo-česká dvojjazyčnost byla v této fázi často nezpochybnitelnou součástí každodenního života vzdělaných Čechů a úzké vztahy mezi těmito jazyky a kulturami tenkrát ještě nebyly považovány za problematické. Dokonce jazykový purismus byl v této fázi ještě umírněný (srov. Milan Jelínek: „Purismus"; in Jana Pleskalová et al. [edd.]: *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*, Praha, Academia 2007, s. 540–572), a dokonce i mnohé učebnice češtiny byly psány německy nebo reflektovaly němčinu jako srovnávací jazyk (srov. např. Karsten Rinas — Juraj Leško: „Deutsch-tschechischer Sprachvergleich an unerwarteter Stelle: Jan Slavomír Tomíčeks »Pravopis český« (1850)"; *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik* 2021/35, č. 1, s. 5–21). *Národní purismus*, který kriticky nahlíží na úzké jazykové a kulturní vztahy, se šířil až koncem 19. století (srov. např. Robert Luft: „Zwischen Tschechen und Deutschen in Prag um 1900"; *brücken NF* 4, 1996, s. 143–169 a Karsten Rinas „Grenzland"; in Peter Becher, Steffen Höhne, Jörg Krappmann, Manfred Weinberg [edd.]: *Handbuch der deutschen Literatur Prags und der Böhmischen Länder*, Stuttgart, Metzler 2017, s. 307–318).

Urválková se ve své tematicky rozmanité studii zabývá řadou zajímavých fenoménů. Patří k nim Kobrova spolupráce s německými spisovateli včetně Karla Gutzkowa a Wilhelma Raabeho (s. 118–132). Zajímavé jsou také srovnávací postřehy, které literární dílo Boženy Němcové vztahují k dílům Eugena Sue, Paula de Musseta, Karla Gutzkowa a dalších (kap. 6). Urválková se věnuje zejména otázce, zda lze de Mussetovu povídku „La Bavolette"/„Selské děvče" (1850/1851) považovat za společný pretext Gutzkowy povídky „Ein Mädchen aus dem Volke" (1853) a Němcové „Barušky" (1853) (s. 288–335). Ačkoli zde není uveden žádný přímý důkaz této závislosti, je rozváděna podobnost motivů, jako je například „postava ctnostné selské dívky či děvčete/ženy z lidu, která se stává objektem zájmu muže či mužů z vyšších kruhů"; tuto „postavu charakterizuje komplex neměnných vlastností jako selský původ, ctnost, touha po poznání života v jiných kruzích" (s. 333). — Urválková konstatuje, že „dotyk některých próz Boženy Němcové s konvenční jinojazyčnou literaturou [byl] podstatně intenzivnější, než je v literárněvědné bohemistice dosud doloženo" (s. 370).

Urválková pro svou studii volí „synopticko-pulzační přístup" podle Zajace, Turečka a dalších, ale opírá se také o analýzu diskurzu, recepční estetiku a sociologii literatury. Ve svém jádru je však její postup tradičně historicko-hermeneutický —, což zde není míněno jako výtka.

Je tedy patrná snaha o zakotvení této studie v literární teorii, ale zejména teoretické pasáže působí někdy jako únik od podrobnějších rozborů. To platí například pro podkapitolu „Čtenáři Kobrovy edice". V úvodu se uvádí, že v cílové skupině románů došlo v důsledku rozšíření vzdělání k sociologickým změnám. To je pak doloženo citací z recenze Kobrovy knižní řady *Album*

uveřejněné v roce 1863 v časopise *Blätter für literarische Unterhaltung*, kde se konstatuje rozmanitost tehdejší cílové skupiny. Urválková připouští, že „se jedná o dobovou sondu nepodloženou sociologickým výzkumem" (s. 185), ale zřejmě to nepovažuje za problematické, protože „pro literárněhistorickou analýzu je stěžejní obrátit se k jednotlivým literárním dílům, jejich textové strategii […] a místo obtížné detekovatelného empirického (historického, reálného) čtenáře se zaměřit na čtenáře implicitního (modelového), jenž se nachází v narativní struktuře jako typ textové strategie stejně jako jeho modelový autor" (s. 185). Následuje několik teoretických poznámek k „modelovému čtenáři" podle Eka, Ševčeka a dalších, které uzavírají tuto podkapitolu (s. 185–187). Zde se spíše abstraktně hovoří o tom, že text musí počítat s určitými znalostmi a recepčními schopnostmi čtenářů, aby je mohl oslovit. — Celkově se tyto výklady jeví jako odklon od tématu. Podle názvu této podkapitoly by se dalo očekávat, že se pojednání o empirických čtenářích Kobrova *Alba* nebude opírat pouze o obecné úvahy z jedné recenze. A pokud se pak zdůrazňuje koncepce implicitního/modelového čtenáře, bylo by vhodné tohoto čtenáře Kobrova *Alba* rekonstruovat, nebo alespoň o této otázce nabídnout nějaké konkrétnější úvahy. Místo toho jsou však referována pouze obecná teoretická stanoviska.

Výhodou studie je skutečnost, že německé prameny jsou uvedeny jak v originále, tak v českém překladu. V citacích v německém jazyce se však někdy vyskytují chyby. Vezměme si například výše zmíněnou recenzi z časopisu *Blätter für literarische Unterhaltung*, která je v originále uvedena na straně 184n, pozn. 30. Zde je třeba opravit: „in die Masse zu dringen" místo „bringen"; „zwischen den" místo „zwischenden"; „ineinander" místo „eineinander"; „Lectüre" místo „Lecküre"; „Theaterbesuchs" místo „Theatherbesuchs".

Bibliografický aparát studie (s. 401–431) je bohatý a strukturovaný takto: „prameny" („archivní" × „tištěné"), „odborná literatura" („slovníky, encyklopedie, bibliografie" × „další použitá literatura"), dále „elektronické zdroje" a „zdroje obrazových příloh". („Další použitá literatura" je zjevně podřízena odborné literatuře, i když typografická úprava [kapitálky, velké tučné písmo (s. 414)] naznačuje hierarchickou rovnost.)

Takto diferencovaná klasifikace však vytváří více problémů, než kolik jich řeší, a pro čtenáře je nepraktická. Zde jeden příklad: Zachův článek o Františku A. Urbánkovi z *Lexikonu české literatury* (2008) je zařazen jako „pramen" (s. 412), zatímco článek o Kobrovi ve Wurzbachově *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich* (1864) se nachází v části „odborná literatura" (s. 414). Pro toto rozlišení nevidím žádný věcný důvod.

Někdy se také objevují potíže s odkazy na literaturu v textu. Například na straně 16 je odkaz na publikaci „*Handbuch* 2017". Ta je však uvedena na straně 412 dle příjmení prvního editora (Becher). Jak má čtenář neznalý této odborné literatury tento titul najít?

Také bibliografie je v některých detailech nedokonalá, jak ukazuje již údaj o výše zmíněném díle *Handbuch* (s. 412): Křestní jméno editora Bechera je „Peter“, nikoli „Petr“, a titul je „Handbuch der deutschen Literatur Prags“, nikoli „deutsche“.

Přes tyto kritické připomínky lze konstatovat, že Urválková ve své studii úspěšně osvětlila intenzivní česko-německé vztahy kolem poloviny 19. století na zajímavé případové studii. Shromáždila také bohatý materiál, který bude užitečný pro další výzkum.

Karsten Rinas

Creative Commons

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons — Uveďte původ — Neužívejte komerčně — Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní licence. Licenční podmínky jsou dostupné zde: https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.cs.

Jan Neruda v průsečíku pohledů

Jakub Říha (ed.): *Čtení o Janu Nerudovi*. Praha, Karolinum 2019. 240 stran.

V pořadí již čtrnáctou antologii zaměřenou na dobovou reflexi především českých nejen literárních osobností a jejich děl vydal v roce 2019 Institut pro studium literatury pod názvem *Čtení o Janu Nerudovi. Utváření obrazu*. Jejím redaktorem je zkušený editor Jakub Říha, pracovník jmenovaného institutu a Ústavu pro českou literaturu. Podobně jako v předchozích edicích tohoto typu i zde bylo cílem představit historicky i názorově pestrý a zajímavý pohled na Nerudovu osobnost a jeho dílo, který by byl výsledkem rozdílných a proměnlivých pohledů nejen Nerudových současníků, ale i o generace mladších literátů a badatelů. Slovy editora: nebylo cílem sestavit materiálově komplexní publikaci, jež by v maximální možné míře soustřeďovala dobově proměnlivé názorové reakce na Nerudovo dílo, ale pokusit se o jakousi výseč z jinak rozsáhlého „ozvukového“ materiálu, jenž by především zájemcům-laikům představil tohoto významného literáta druhé poloviny 19. století ve srozumitelném, přehledném, avšak nesamozřejmém světle.

I proto se editor svazku rozhodl, že do něj výběrově zahrne texty z období let 1864–1942. Volba obou mezníků není náhodná. Jak v úvodu Říha konstatuje, v roce 1864 vyšly „Obrázky literární I Jana Nerudy“ Viléma Kienbergera, které jsou první relativně ucelenější snahou přehlédnout dosavadní Nerudovo dílo, a v roce 1950 studie Alberta Pražáka „Jak jsem poznával Nerudu“, jež